

NACIONALINIŲ VERTYBIŲ RINKIMAI 2010

RAŠYKITE MUMS: NACIONALINIŲ VERTYBIŲ RINKIMAI 2010, A.Smetonos g. 2, Vilnius LT-01115, arba el.paštu redaktorius@respublika.net

Prada, nūdienu, prasmė

Nelaisvės metai, karai, valdančiųjų pretenzijos... O reikėjo išlavuoti, išlikti, jautriomis liaudies meno priemonėmis žadinti lietuvių tautiškumą. Kiekvieno koncertu priminti Lietuvos gyventojams, kas buvome, kas esame, priešiversti susimąstyti ne vienai miestoni, skeptika, pagaliau ir patį sovietų ar vokiečių okupantą, kas vis dėlto mes...

Ansamblio pasirodymai pažadino to meto inteligentiją, priminė apie grėsmingą liaudies meno vertybių praradimo pavojų. Šio liaudies ansamblio pradžia buvo liaudies meno renesanso pradžia, mat vis daugiau žmonių atsigrėžė į tautines vertybes. Todėl manytume, kad ansamblio atsiradimas tomis 1941-ųjų sąlygomis (pirmoji repeticija įvyko 1941 m. sausio 2 d.) buvo itin reikšmingas, gal net lemtingas. Reikėjo tokio meninio vieneto, kuris sugebėtų pateikti liaudies kūrybą scenoje ir kurio interpretacija atitiktų lietuvišką tautinę dvasią. Be abejo, tai įžvalgi ir drąsi mintis, atsižvelgiant į to meto sąlygas. Pajusti liaudies muzikos instrumentų išnykimo grėsmę, įtraukti juos į savo atlikimą, surasti gyvą dainų ir šokių ansamblio raiškos formą, protingai reguliuoti meninį turinį su jo dvasinių savybių visuma - tai unikalus reiškinys, kuriam apibūdinti pricituoti pasiaukojimo ir net heroizmo sąvokos. (Visi žinome J.Švedo atsidavimą tautinei kultūrai, jo profesionalumą ir sveiką užsispyrimą.) Todėl kiek atidžiau turėtume pažvelgti į ansamblio esmę bei J.Švedo poziciją.

1995 m.

Švedo ansamblis (taip žmonės jį vadino) forma, turiniu ir atlikimo maniera skyrėsi nuo vėlesniojo - tai buvo iš esmės stilizuoto folkloro kolektyvas. Į jo koncertus žmonės plaukė tarytum į atliktus. Ansamblis buvo tautos ansamblis su jos papročiu turiniu ir liaudiška, į sceną pakylėta atlikimo dvasia. J.Švedas sąmoningai neįsileidė į savo "virtuvę" kompozitorių ir pats stengėsi kuo mažiau harmonizuoti, nes troško išsaugoti dainos ar instrumento prigimtį, jo natūralią spalvą, etninio krašto būdingumą. Vadovas sąmoningai venė atneštinių vėlyvojo laikotarpio muzikos instrumentų, puoselėjo tautinius, tradicinius. Taigi "Lietuva" nuo pat įsteigimo tapo atsvara besiveržiančiai Rytų (sovietinei) kultūrai. Analitikams reikėtų turėti omeny vokiečių ir sovietų okupacijos skersvėjus, kai reikėjo nepaprastos drąsos, diplo-

matis, rizikos, tam tikrų alternatyvų. Todėl šiandien turime teisę daryti esminę išvadą: J.Švedas sustabdė tautinės muzikos naikimo procesą. O "išėjo" iš ansamblio kaip doras menininkas, neno-

rėjęs atsižadėti savo kūrybinių principų. Vėliau, stebėdamas ansamblių koncertus, reikšmingai ištarė: "Vadovai nesuranda lietuviško liaudiškumo paslapties". Ši mintis buvo ir tebėra pati aktua-

liausia visiems liaudies meno kolektyvams. Vadovai, nesuradę šių paslapties, pasuko lengvesniu keliu, vedančiu į eklectišką būvį. Tačiau, žinodami istorines aplinkybes, turėtume ne pasmerkti patį

Algidaras VYZINTAS
Vyginio Skaračio, "Lietuvos" ansamblio archyvo. Etilos nuotr.

1990 m.

2010 m.

Nacionalinė vertybė ansamblis "Lietuva"

režis atsižadėti savo kūrybinių principų. Vėliau, stebėdamas ansamblių koncertus, reikšmingai ištarė: "Vadovai nesuranda lietuviško liaudiškumo paslapties". Ši mintis buvo ir tebėra pati aktua-

liausia visiems liaudies meno kolektyvams. Vadovai, nesuradę šių paslapties, pasuko lengvesniu keliu, vedančiu į eklectišką būvį. Tačiau, žinodami istorines aplinkybes, turėtume ne pasmerkti patį

Algidaras VYZINTAS
Vyginio Skaračio, "Lietuvos" ansamblio archyvo. Etilos nuotr.

Ko palinkėti dabartinei "Lietuvai"?

"Lietuva" turi būti labai arti folkloro vertybių, nuoširdi, sava ir laukiama, kaip tais okupacijų laikais. Likimas jau lemė kitokią - kūrybiškai stilizuoto folkloro pateikimo - funkciją, kaip daroma visame pasaulyje. O mūsų folkloro aruodai yra pilnesni. Esame laikomi Europos etnografijos lopšiu ir buveine. Prisiminkime ansamblių kaip lietuvių, tautinių jausmų žadintojų, kaip aukštai jį vertino ir gynė tokie inteligentai kaip Balys Sruoga, Vincas Mykolaitis-Putinas, Juozas Talal-Kelpša, daugelis autoritetų meno kritikų.

Reikia prisiminti, kad ne vien J.Švedas, bet ir daugelis kitų kultūros šviesuolių teatrališkumą laikė labai svarbiu liaudies ansamblio komponentu. (Praeityje ansamblis inscenizavo Joninės, "piršlio teismą"...). J.Švedas buvo sumanęs sukurti net liaudišką operą. Juozas Tumas-Vaižgantas yra siūles vestuvinius papročius "...išugdyti iki meno šedevro. Medžiagos yra sočiai, apmatau gatavi, turinys giliausias, forma skaisčiausia - bereikia talentingai meniškai atauti". "Jeigu prie lietuviškų vestuvių padirbėtume, sulauktume tokios gražios ir savotiškos operos, kuria gėrėtūsi pasaulis", - buvo išsitikinęs ansamblio vadovas.

Taigi, anot J.Švedo, meno vadovų nuolat lydi du tarsi laumiių užkeikti žodeliai - Ką ir Kaip! Reikia vadovautis amžinosiomis vertybėmis. Kur gi toji paslaptis ir vertybių esmė? Matyt, tai visų mūsų gyvenamoji epocha, pasaulėjauta ir požiūris į liaudies meno reiškinys, jų nūdienės raiškos būdus. Keičiasi laikai, mados, aplinkybės. Ansambliui lemta išlaikyti savastį, tautinį meno originalumą šalyje ir užsienyje. Linkėtina ir toliau išlikti šiandienės visuomenės, ypač jaunimo, tautinės kultūros ugdytoju, vadovams jausti didelę atsakomybę, kad "Lietuva" yra mūsų valstybės ansamblis, teikiantis dvasinio peno tautiečiams ir reprezentuojantis tautą pasaulyje.

Algidaras VYZINTAS
Vyginio Skaračio, "Lietuvos" ansamblio archyvo. Etilos nuotr.

Algidaras VYZINTAS
Vyginio Skaračio, "Lietuvos" ansamblio archyvo. Etilos nuotr.

Algidaras VYZINTAS
Vyginio Skaračio, "Lietuvos" ansamblio archyvo. Etilos nuotr.

SU ŽALGIURIU – UŽ LIETUVĄ!

Specialus dienraščio "Respublika" priedas

Genė Silickienės nuotr.

Istorikai budi visada

tuomet garsių šviesuolių darbais, likimai ir gyvenimo vingiai nebeįdomūs nuolat skubančiai dabartinei kartai?

- Bevertės greitai tampa tik lengvo turinio knygos. Istorinės yra brangios, nes per žmones, jų aplinką pamatai gyvą istoriją. Prie vienos istorinės knygos tenka dirbti 5 ar net 10 metų. Atostogos praeina archyvuose ieškant senų dokumentų, juos nelengva rasti, todėl taip ilgai užtrunka medžiagos rinkimas. Sunkiausia vartyti šimto metų senumo laikraščius. Jie pilni švino. Įkvėpus dulkių, pasidaros sunku kvėpuoti, galima pasigauti ligą. Archyvų darbuotojams net rankas išberia, jie dirba už stiklinių pertvarų.

Pirmą istorinę knygą parašiau apie savo dėdę dramaturgą, tremtinį Čiplį Vėjūną. Jei ne knyga, apie jį būtų likusios kelios eilutės enciklopedijose. Surinkau 17 jo parašytų vaidinimų, sudėjau į vieną knygą. Kad ne veltui dirbau, supratau tuomet, kai knyga pasklido po Lietuvą ir mėgėjų teatrai pradėjo statyti Čiplio Vėjūno parašytus vaidinimus.

Esu išleidusi knygą "Einu gyventi" apie Panevėžio miestą. Ramygalos gatvėje, gyvenusius žmones. Ta gatvė man brangi, nes ir pati joje augau, tai viena seniausių miesto gatvių. Dvieju daliu, 300 puslapių knygai medžiagą rinkau trejus metus. Kol knyga išėjo, keletas šviesuolių iškelia, bet smagu, kad dar spėjau užrašyti jų pasakojimus.

Labai įdomu buvo rašyti apie daugiau kaip prieš šimtą metų Panevėžyje atidarytą Juozo Masiūlio

knėgną ir jo steigėją bei knygnešį Juozą Masiūį. Buvau nustebusi, kai knygą pristatyti mane pakvietė net į Vilniaus universitetą.

- Sulaukę garbaus amžiaus šviesuoliai susirūpina memuarais, tačiau ne visi spėja pasidžiaugti knygomis. Kol žmogus gyvas, daug ką nori nutyliėti, todėl įdomiausi gyvenimo faktai bei asmenybės bruožai taip ir lieka nežinomi.

- Žinau, jei sutikusi knygos vertą žmogų imčiau klausinėti gatvėje, nieko nepasakytų. Durys užsivertę. Pirmiausia žmogus turi patikėti, kad neišjuoksiu, nepažeminsiu. Pastebėjau, kad daug dirbantys ir daug nuveikę žmonės yra labai kuklūs. Tokius tenka įtikinėti, kad yra verti istorinės knygos. Nieko nespausdinku nesuderinusi su žmogumi ar jo šeima. Esminis rūpestis yra atrinkti tai, kas ne tik įdomu šeimai, bet ir svarbu visuomenei.

Pedagogas, Panevėžio dailės patriarchas Kazimieras Narusevičius buvo kaimo vaikas, o pasiekė tiek daug. Įkūrė Panevėžyje dailės mokyklą, mokė tapyti suaugusiųjų palinko j dailę. Jis yra prisipažinęs, kad visą širdį atidavė vaikams. Medžiaga apie jį pradėjau rinkti jam artėjant prie aštuoniasdešimtmčio. Tapytojas sunkiai susirgo, bet knygos dar sulaukė. Išėjo labai graži knyga su jo kūrinių reprodukcijomis. Smagu, kad parodytas ir plastesnis spektras, Panevėžio dailės gyvenimas, kurio subtilybės mačiau iš arti, dirbdama tuometinių parodų rėmų vedėja.

- Išleidote jau antrą knygę apie Panevėžio gydytojus. Ką įdomaus atradote?
- Daug nuveikusių, žmonių labai vertinamų gydytojų yra daugybė, todėl nelengva žymias asmenybes atrinkti. Atradimas yra kraštietis, medicinos ir farmakologijos profesorė Aldona L.Baltch (Balčytė). Amerikoje gyvenanti profesorė savo tiriamąją veiklą apibūdina kaip darbą su baltaisiais kraujo kūneliais ir bakterijomis norint sužinoti, kaip antibiotikai padeda nugalėti bakterijas. Jos tėvai susituokė Amerikoje, bet kadangi abu buvo kilę iš Panevėžio, šeima grįžo gyventi į Panevėžį. Aldona mokėsi Panevėžio mergaičių gimnazijoje, rašė eiles, baigė muzikos mokyklą ir jau buvo įstočiusi studijuoti medicinos, kai prasidėjo tremimai. Šeima nerimavo dėl savo gyvybių ir likimo, tad vėl sugrįžo į Ameriką. Aldona ten baigė studijas ir tapo žinoma mokslininke, profesore.

Žymių Panevėžio gydytojų sąrašas ir chemoterapijos onkologijoje tėvas Paulius Breivis, patologijos tyrimų pradininkas Panevėžyje Antanas Didžiulis ir kiti garsiausi praėjusio šimtmečio medikai. Kitais metais susukų 70 metų, kai besitraukiančios rusų kariuomenės kareivių buvo žiauriai nukankinti keturi Panevėžio gydytojai ir medicinos seselė. Tai įvyko dabartinio muziejaus, kuriame ir pati daug metų dirbau, rūsyje. Straipsnių apie nužudytus gydytojus parašyta nemažai, o knygos nėra, todėl prisidėsiu prie jos išleidimo.

- Pirmoji susidomėjote Panevėžio tautinėmis mažumo-

mis, pirmąją miesto elektrinę, žvejais ir medžiotojais. Kodėl sudomino būtent šios sritys?
- Dirbdama muziejuje pamaciau, kad per šimtą metų niekas nieko nėra parašęs apie Panevėžio karaimus, rusų sentikius, žydus - Panevėžio tautines mažumas. Karaimų Lietuvoje belikė 200. Dar Vytauto Didžiojo laikais į Lietuvą atvykę karaimai sugebėjo išsaugoti savo gimtąją kalbą ir tradicijas. Iš karaimų galima pasimokyti tolerancijos, meilės šaliai, kurioje gyvena. Įdomu, kad ir mano klasės auklėtoja buvo karaimė Onutė Navickaitė. Į knygą sudėjau žydų pasakojimus apie holokaustą, Pasaulio tautų teisuolius.

Visuomet buvo smalsu išsiaiškinti, kas yra medžiotojai, žudikai ar gyvūnų mylėtojai. Kai surinkau medžiagą, susipažinau su prieškariniais ir mūsų laikų įstatais, supratau, kad medžiotojai labai myli gyvūnus ir prisiima už juos atsakomybę. Žvejai irgi rūpinasi vandens telkiniais. O jei medžiotojai žvėris ir nušaua, tai tikrai ne dėl žudymo instinkto, o kad reikia reguliuoti žvėrių skaičių.

- Daug metų dirbdama vyresniąją muziejininke fiksavote dabartį. Neišmanančiam muziejiniui profesijos atrodė, kad dabar nevyksta nieko, kas galėtų įteiti į istoriją.
- Mano tyrinėjimo objektas buvo besikeičiantis Panevėžio miestas. Štai daugiau kaip šimtą metų ant Nevėžio upės stovėjo spirito fabrika, o dabar jo nebėra. Jei nebūčiau surengusi konferencijos apie jo įkūrėją Montvilą, nebūtų kiekvienas kampelis išfotografuotas. Nebeliko mėšos kombinato, bet viskas, ką jis gamino, kaip atrodė, yra aprašyta, nufotografuota. Iš miesto centro išsikėlė muilo fabrika. Spėjome įamžinti, kaip jis atrodė. Moterų pataisos namai ruošiasi išsikelti už miesto, todėl svarbu viską užfiksuoti, kol jie dar čia. Atsiranda naujos gatvės, į savivaldybę atvyksta svarbios delegacijos. Per rinkimus renkame net rinkimų afišas, aprašome išrinktus politikus.

- Kiek metų turi prabėgti, kad daiktai ar dokumentai taptų muziejinėmis vertybėmis?
- Sunku atsakyti, bet ne mažiau kaip 20-30 metų. Tik tuomet istorinė medžiaga įgauna svorio. Štai apie Sąjūdį knygos pradėdamos leisti tik dabar. Tačiau informacijos apie kai kuriuos faktus prireikia ir anksčiau.

- Dabar daug menkinimo, kritikos, nusivylimas, dėl kurio jaunimas net emigruoja. Kaip istorikai atrinks, kas tikra, o kas išpūsta?
- Žiniasklaidoje apstu straipsnių, kaip gera gyventi išvykus. O faktai, kaip emigrantai vargsta, kaip ilgisai Tėvynės, nutylimai. Manau, kad kiekvienas pasakytas ar parašytas bloginis žaloja žmones. Jeigu meilė Lietuvai branginama ir mylime žmonės, kritika turi būti argumentuota pateikta.